

BALOGH FERENC

AZ EGRI LÍCEUM EGYHÁZI ÉS TUDOMÁNYOS KÖNYVGYŰJTEMÉNYE: A BIBLIOTHECA ESZTERHAZYANA

„Ma, amikor eláraszt bennünket a távtanítás, az audiovizuális eszközök kínálata, mikor úton-útfélen belebotlunk valamilyen irodalomba, az egyház egyszerűen nem mondhat le saját irodalmának a világban való jelenlétéről, terjesztéséről, mert nem fog megfelelni krisztusi küldetésének. A múlt ismerete nélkül nem építhetünk jövőt.”¹ (Antalóczi Lajos)

A Főegyházmegyei Könyvtár története bővelkedik fordulatokban. Hosszú utat járt be, míg elért a mai, a 21. századi digitális és a hagyományos kultúrát egyaránt használó, ötvöző működéséig. A Bibliotheca Eszterhazyana – máig eleget téve alapítója, Eszterházy Károly püspök szándékának – az egri Líceum első emeletén, annak déli szárnyán, már 230 éve áll az olvasók és a kutatók szolgálatában. Nyilvános, egyházi, tudományos szakkönyvtár, gyűjteménye tudománytörténeti kuriózum, hiszen a 16-17-18. század tudományának olyan egységes lenyomatát őrizi, mely ilyen formában nem sok helyen maradt fenn.

Jelen írás főleg a 20–21. századra koncentrálva, különböző epizódokat felvillantva enged bepillantást e patinás intézmény históriájába, köszöntve az alapító püspök jelenkori utódját, dr. Ternyák Csaba egri érseket 70. születésnapja alkalmából.

Előzmények: főpapi könyvtárak Magyarországon a 18. században

A 18. század második felében Magyarországon sorra jöttek létre olyan főpapi könyvtárak, melyeket alapítóik az oktatás, kiemelten a felsőoktatás szolgálatába kívántak állítani. Ezeknek a nyilvános használatra szánt könyvtáraknak a létrejöttében nagy szerepe volt annak, hogy a hazánkban akkor szolgáló, művelt és felvilágosult főpapok szinte kivétel nélkül a Habsburg Birodalom területén működő jezsuita iskolákban szereztek meg alapozó ismereteiket, majd Rómában a szintén jezsuiták által fenntartott Collegium Germanicum et Hungaricum papnevelő intézetben folytatták és végezték el felsőbb tanulmányaikat. Az Itáliából hazatérő

¹ ANTALÓCZI, L., *Eszterházy Károly üzenete: Az őrzők számadása in Kétszáz éves az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793–1993; Emlékbeszédek*, szerk. ANTALÓCZI, L., Eszterházy Károly Főiskola – Egri Főegyházmegyei Könyvtár, Eger 1995, 41–42.

főpásztorok azon munkálkodtak, hogy hazájukban és egyházmegyéjükben is a Nagyszombatban, Bécsben vagy Rómában megismerthez hasonló intézményhálózatot hozzanak létre.²

A főpapok közül elsőként Klimó György (1710–1777) pécsi püspök alapította meg könyvtárát 1774-ben, felsőoktatási használatra szánva a gyűjteményt. Időrendi sorrendben következőként Patachich Ádám (1717–1784) kalocsai érsek (1784), majd Szily János (1735–1799) szombathelyi püspök könyvtárát (1791) említhetjük.³

A felsorolt főpapi gyűjteményeket időben gyorsan követte az Eszterházy Károly (1725–1799) püspök által alapított egri Főegyházmegyei Könyvtár (1793), melyet mintaként vett alapul Batthyány Ignác (1741–1798) erdélyi püspök Gyulafehérváron szinte az egrivel egyszerre megnyitott könyvtára (Batthyaneum). A gyulafehérvári várban lévő egykori trinitárius kolostorban elhelyezett bibliotékának ásvány-, kagyló- és éremgyűjteménye is volt, és csillagvizsgálóként is működött, akárcsak Egerben Eszterházy intézménye.⁴ Batthyány püspök gyűjteményét bibliofil könyvtárnak tekinthetjük, hiszen a gyűjtésben elsődleges szerepet a könyv tipográfiai és esztétikai szépsége vagy ritkasága miatt megnövekedett értéke játszott. A megnevezett könyvtárak kezdetől fogva nyitva álltak az egyházi és világi személyek előtt, történetük során többnyire elkerülték a háborúk okozta veszteségeket és az államosítást. Közülük napjainkban az egri az egyetlen, amely megnyitása óta nyilvános gyűjteményként áll az olvasók és a kutatók szolgálatában.

Az egri könyvtár létrejötte

Az egri könyvtár történetét nem lehet elválasztani a Líceum történetétől és Eszterházy püspök egyetemalapítási törekvéseitől: ez magyarázza a gyűjtemény enciklopédikus jellegét. A könyvvállományban a teológia mellett kezdetben kiemelt helyet kaptak a természettudományos művek is: matematika, fizika, csillagászat, földrajz, útleírások. A szépirodalmi jellegű kötetek ekkor még meglehetősen csekély számban képviseltették magukat az alapgyűjteményben, az ilyen jellegű nyomtatványok később kerültek be a bibliotéka állományába.⁵ Eger utolsó püspökének több évtizeden át zajló, tudatos előkészítő munkája előzte meg a könyvtár 1793-ban megtartott, ünnepélyes megnyitását.

² BITSKEY, I., *Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest 1996, 160–163.

³ LÖFFLER, E., *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár*, Érseki Vagyongazdálkodási Központ, Eger 2012, 6.

⁴ POLÓNYINÉ KISS, A., *Főpapi könyvtárak múltja és jelene. Adalékok az Egri Főegyházmegyei Könyvtár történetéhez*, szakdolgozat Eszterházy Károly Főiskola, Eger 2007, 13–14.

⁵ SZARVASI, M., *Magánkönyvtáraink a XVIII. században: Főpapok és főurak, nemesek és polgárok gyűjteményei*, Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, Budapest 1939, 19.

A püspök a könyveket ügynökeivel úgy vásároltatta, maga pedig úgy gyűjtötte, hogy a könyvek a korabeli tudomány lehetőség szerinti legteljesebb metszetét fogják át. A művek felkutatásában leginkább római tanulóútarsa, Giuseppe Garampi (1725–1792) bíboros volt segítségére, aki ebben az időben, érseki rangban, Bécsben szolgált pápai nunciusként. Mikor Eszterházyt kinevezték egri püspökké (1761), az akkor még a pápai levéltárban dolgozó Garampi lemásoltatta és megküldte Egerbe a 14. században készült pápai tizedjegyzéknek az Egri Egyházmegyére vonatkozó dokumentumait. Nem sokkal bécsi nunciusi kinevezését követően meglátogatta Egerben Eszterházyt, aki megmutatta neki büszkeségét, a Líceumot, és elmondta, hogy bővíteni kívánja az egyházmegye könyvtárát. Barátja azonnal fölajánlotta, hogy segít beszerezni a szükségesnek ítélt külföldi teológiai és történelmi műveket, Eszterházy pedig kapva kapott a lehetőségen. Így a nuncius rövid idő alatt, 1781 októbere és 1785 januárja között 4336 mű 9323 kötetét vásárolta meg Európa minden tájáról. Az összegyűjtött könyveket a szervita rend pesti kolostorába juttatta el, és onnan szekereken hozták azokat Egerbe. Garampi kapcsolattrendszerén keresztül nemcsak a könyvkereskedőktől tudott vásárolni, hanem anyagi helyzetükben megroppant hercegi és más nemesi családoktól is. A könyvkereskedőktől jobbra a kurrens tudományos műveket, míg a nemesi családoktól a könyvritkaságokat tudta beszerezni és eljuttatni Egerbe. Itthon leginkább Büky József könyvtáros és Batthyány Ignác egri prépost-kanonok, a már említett, későbbi erdélyi püspök voltak Eszterházy gyűjtőmunkájának előmozdítói.⁶

Mivel a püspök kezdettől egyetemi könyvtárnak szánta kollekcióját, ennek megfelelően kezdte beszereztetni az ehhez szükséges könyveket is. Az egri egyetemet – Mária Terézia korlátozó rendelkezései ellenére is – klasszikus, négyfakultásos intézménynek álmodta meg, ahol a teológia, a bölcselet, a jogtudomány és az orvostudomány számára képeztek volna szakembereket. Az egri könyvtár megnyitása idején mind köteteinek számát illetően (16.000), mind tartalmi összetételében jelentős intézménynek számított, hiszen nagyobb állománnyal rendelkezett, mint az országban egyetlen univerzitásként működő nagyszombati egyetem bibliotékája. A püspök végrendelete alapján személyes könyvtárából később további négyezer kötettel gyarapodott a gyűjtemény, amely azonban soha nem tölthetett be egyetemi könyvtári funkciót.⁷

⁶ ALBERT, F., *Az egri érsekmegyei könyvtár*, in *Eger* II (1864/15), 113–114.

⁷ MÉSZÁROS, I., *Egyetemszervezési tervek Egerben 1754–1948*, in *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis Nova series tom. XXI.* szerk. NAGY J., Eger 1993, 33.

Egyházmegyei könyvtár

Hiába csodálkoztak rá teljes joggal az idelátogatók a könyvtár szépségére és magas színvonalú gyűjteményére, a már említett, Mária Terézia által kiadott tanügyi rendelet, a Ratio Educationisban foglaltak okán Eszterházy egyetemalapítási tervei nem valósulhattak meg. Viszont alapítása óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan gyarapszik a gyűjtemény. Eszterházy utódai, így Fischer István (1754–1822) például megállapodott a székesfőképtalannal, hogy tagjainak könyvei a jövőben a könyvtárra maradnak.⁸ Belátva az egri intézmény egyetemmé válásának lehetetlenségét, 1814-ben egyházmegyeinek nyilvánította a könyvtárat, ezáltal megváltoztatva annak funkcióját és gyűjtőkörét. Pyrker János László (1772–1847) és Bartakovics Béla (1792–1873) érsekek nemcsak általánosságban bővítették, hanem nagyszámú bibliofil kiadvánnyal – mint a Mozart-levél vagy Mikes Kelemen törökországi levelei – gazdagították az állományt, melyet ma Európa-szerte ismernek.

A 19-20. század fordulóját követő években a Főegyházmegyei Könyvtár jogi értelemben a főegyházmegyéhez tartozott, de kezelője a káptalan volt, például a könyvtárigazgató felügyelőjét is ők adták. Ebben az időszakban csak néhány értékesebb kiadványt tudott vásárolni a könyvtár. Ugyan különböző méretű hagyatékok kerültek be a könyvtárba – így Demkó György (1856–1914), Foltin János (1837–1915), Hován József (1837–1908), Katinszky Gyula (1841–1913) és Rapaics Rajmund (1845–1909) kanonokok, Krassy Félix (1842–1909) egri plébános, Samassa József (1828–1912) bíboros, valamint Stephanovszky Sándor (1823–1907) paptanár, könyvtári prefektus gyűjteményei –, de összességében nehéz időszakot élt át az intézmény.⁹

1937-ben jelentős változás történt a könyvtár működésében. Ugyanis bővítették a könyvtár férőhelyeit, és az akkori könyvtáros, Ficzel Antal (1884–1953) elkészítette a könyvtár első szervezeti szabályzatát is. Ez volt az első olyan dokumentum, amely egyszerre szabályozta az intézmény működését, de célja volt az állományvédelem is.¹⁰

A második világháború éveinek a könyvtárra vonatkozó eseményeit tartalmazó, azokat leíró iratok, levelezések egy része jelenleg vagy lappang, vagy nem kellő mélységben feltárt. Annyi bizonyos, hogy a háború alatt is folyt munka az intézményben, a több évtized alatt felhalmozódó, feltáratlan állományt dolgozták fel.¹¹

⁸ ANTALÓCZI, L. – KISS, P. *Egri Főegyházmegyei Könyvtár*, in *Magyar Katolikus Lexikon II. kötet*, szerk. VICZIÁN, J., SZIT, Budapest 1996, 793.

⁹ EFL 2603/1923. *Ambrus István jelentése az érseknek 1923.*

¹⁰ EFL 1513/1937. *Jegyzőkönyv az Egri Főegyházmegyei Könyvtár átadásáról és átvételéről 1937. január 22-én és folytatólagosan január 26-án és 27-én.*

¹¹ POLÓNYINÉ KISS, A., *Főpapi könyvtárak múltja és jelene. Adalékok az Egri Főegyházmegyei Könyvtár történetéhez*, Szakdolgozat, Eszterházy Károly Főiskola, Eger 2007, 71.

A Líceum államosításának következményei

A Líceum és a Főegyházmegyei Könyvtár 20. századi működésében a leghányatottabb időszak 1945 és 1959 között zajlott.¹²

A II. világháborút sikeresen átvészelte a könyvtár: sem a termeket, sem az állományt nem érte kár. A kódexek, ősnymtatványok és egyéb ritkaságok a Líceum csillagásztornya alatti pincében biztos helyen voltak. Kisebbszerteség akkor érte a gyűjteményt, amikor a Líceumot államosították – kivéve a kápolnát, mely mindig istentiszteleti célokat szolgált, s a könyvtárat is, hiszen nem valamelyik, az épületben működő iskolának volt a könyvtára, hanem az egyházmegyéé. 1949-ben a megszüntetett jogakadémia és a tanítóképző helyére az épületbe költözött Debrecenből a Tanárképző Főiskola. A könyvtárat zár alá helyezte az akkori Könyvtári Központ, a kápolnát lezárták, majd nem sokkal később a főiskola – önhatalmúlag és jogtalanul – kiűritette és tornateremmé alakította át az ún. kiskönyvtárat, a könyveket pedig – csaknem 50 ezer kötetet – ömlesztve egy földszinti terembe költöztették. A kiskönyvtárban volt elhelyezve a 19. század közepe óta összegyűlt anyag, benne pl. a Mikes-kézirat, Pyrker kéziratban maradt művei, levelezése, a kódexek és ősnymtatványok harmada. Ez az 50 ezer kötet éveken keresztül áldatlan állapotban volt, mert a törött ablakokon keresztül a szél befújta az esőt és a havat, a terem ajtaját többször is feltörték, ismeretlenek eltulajdonítottak mintegy 1200 kötetet, szerencsére főleg regényeket, de ekkor tűnt el kettő német kódex is.¹³

Szomorú, hogy a könyvtár használatára vonatkozó iratanyag, a kölcsönzőkötetek nagy része is elveszett az 1950-es évek elején. Annyit tudunk, hogy a könyvtár körülbelül 30 olvasónak helyet adó tágas olvasóterme az egész 19. század folyamán és a 20. század első felében is naponta 8 órában nyitva állt az olvasók előtt. Az ilyen módon történő 19. századi működést bizonyítja az is, hogy 1893-ban nyomtatásban is megjelent a könyvtár kétrészes, 1500 oldalas „szakszerű címjegyzéke”, majd később ehhez két pótfüzet, melyek így együtt a könyvtár 1900-ig egybegyűlt teljes anyagát a kutatók elé tárták, tudományszakok szerinti felosztásban.¹⁴

1953-ban Iványi Sándort (1917–1983) nevezték ki a könyvtár vezetőjévé, a következő évben pedig a könyvtár nagy termét, tehát a régi gyűjteményt feloldották a zár alól, és a kiskönyvtár ömlesztett anyagához is hozzáférhetett Iványi. Az igazán komoly könyvtári munka azonban csak hat évvel később, 1959 őszén kezdődhetett el, amikor a Művelődésügyi Minisztérium és az Egri Főegyházmegye közötti megegyezés alapján az ömlesztett anyag

¹² ANTALÓCZI, L., *Az egri Főegyházmegyei Könyvtár története*, Főegyházmegyei könyvtár, Eger 1996, 35.

¹³ EFKT irattára 1974/33. Iványi Sándor tájékoztat a könyvtárból hiányzó Wolfram von Eschenbach, Wilhelm (von Oranse) 15. századi kódexről, 1974. szeptember 3.

¹⁴ MICHALEK, M., *Az Egri Érsekmegyei Könyvtár szakszerű címjegyzéke I-II. kötet*, Az Érseki Lyceum Könyvnyomdája, Eger 1893.; I. Pótlék-füzet, 1894.; II. Pótlék-füzet 1900.

a kápolnába került elhelyezésre, dolgozó-, s egyben olvasószoba céljaira pedig megkapta a könyvtár a hajdani sekrestyét, egy egyablakos kis szobácskát. „Első s legfontosabb dolgunk akkoriban az ömlesztett anyag helyreállítása s a hiányok megállapítása volt. Ezzel párhuzamosan fogadnunk kellett turista-vendégeinket, s ki kellett szolgálnunk egyre nagyobb számban jelentkező olvasóinkat, kölcsönzőinket is. Mit mondjak? – idézőjelek közé téve mondom: »pokoli« munka volt” – írta visszaemlékezésében Iványi Sándor.¹⁵

Annak ellenére, hogy 1959-től kezdve mindössze két könyvtáros és egy idegenvezető dolgozott a könyvtárban, már ebben az évben 20.100 turista látogatta meg a könyvtárat, akik mint műemlékre voltak rá kíváncsiak.¹⁶ Az ilyen látogatók száma 1967-ben volt a legmagasabb, majdnem 40.000 fő, pedig az ekkor zajló helyreállítási munkák miatt többször is zárva volt az épület az idegenforgalom előtt.¹⁷

1959-ben a könyvtár végre megnyílhatott a kölcsönözni vágyó olvasók és kutatók előtt is. Ebben az évben mindössze 773 kötetet adtak kölcsön,¹⁸ de ez a szám dinamikusan növekedett: 1960-ban már 995,¹⁹ 1965-ben 1519,²⁰ 1970-ben 4394,²¹ 1974-ben pedig csaknem 8000 kötetet az ekkorra már 550 állandó kölcsönzőnek.²² Természetesen helyben is kiszolgálták az olvasni, kutatni szándékozókát. Az állományt helyben használók száma így alakult: 1959-ben 52 olvasó 200 kötetet,²³ 1960-ban 364 olvasó 1800 kötetet,²⁴ 1965-ben 1216 olvasó 14.670 kötetet,²⁵ 1974-ben pedig 3600 alkalommal 27.000 kötetet használt.²⁶ A könyvtár tehát elmondhatjuk: ismét fejlődésnek indult, hiszen nőtt az olvasók és a kutatók száma, valamint beindult az turisztika is.

Brezanóczy Pál egri érsek 1971-ben levélben tájékoztatta a Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztályát a Főegyházmegyei Könyvtár helyzetéről, működésének nehézségeiről. Levelében javaslatokat is tett a könyvtár működésének normalizálására. A minisztérium elismerte, hogy az államosítás előtt a könyvtár lényegesen nagyobb területtel rendelkezett, és azt is, hogy a könyvtár állománya és forgalma szépen fejlődik, de a főiskola zavartalan üzemeltetése érdekében ezt a helyzetet jelenleg nem tudják orvosolni.

¹⁵ EFKT kéziratára, IVÁNYI, S. - hagyaték, vegyes iratok, 1973.

¹⁶ EFKT irattára, *Pro memoria – A könyvtár 1959 évi számadása és 1960 évi költségvetése*, 1960.

¹⁷ EFKT irattára, 1968/30.a. *Látogatás szüneteltetése felújítási munkálatok miatt*, 1968. augusztus 13.

¹⁸ EFKT irattára, *Pro memoria – A könyvtár 1959 évi számadása és 1960 évi költségvetése*, 1960.

¹⁹ EFKT irattára, 1961/46. *Jelentés a Főegyházmegyei Könyvtár 1960. évi működéséről*, 1961. június 21.

²⁰ EFKT irattára, 1966/3. *Beszámoló a könyvtár helyzetéről*, 1966. február 7.

²¹ EFKT irattára 1971/1.a. *A Főegyházmegyei Könyvtár 1970. évi jelentése*, 1971. január 22.

²² EFKT irattára 1974/53. *Jelentés tervezet 1974-ről*, 1974. december.

²³ EFKT irattára, *Pro memoria – A könyvtár 1959 évi számadása és 1960 évi költségvetése*, 1960.

²⁴ EFKT irattára, 1961/46. *Jelentés a Főegyházmegyei Könyvtár 1960. évi működéséről*, 1961. június 21.

²⁵ EFKT irattára, 1966/3. *Beszámoló a könyvtár helyzetéről*, 1966. február 7.

²⁶ EFKT irattára 1974/53. *Jelentés tervezet 1974-ről*, 1974. december.

1977-ben az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ könyvtárrészlegének vezetője és a katolikus könyvtárak állami felügyelője felkeresték az érsekséget, és a könyvtárat is megtekintették. Megállapították, hogy a könyvtár elhelyezését nem találják megfelelőnek, a normális működéshez több helyiségre lenne szükség. Iványi Sándor könyvtáros jelezte azt is, hogy a Pedagógiai Főiskolát a vizsgák idején lezárják, ezért a könyvtár látogatóit kizárják az épületből. Ennek azért is különös jelentősége volt, mert legtöbbször az így kialakult helyzetért az egyházat hibáztatták.²⁷

A feldolgozó munka a könyvtárban változatlanul folyt. Iványi 1982-ben levélben fordult az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjához a Főegyházmezei Könyvtár tudományos könyvtárrá minősítése érdekében.²⁸ A könyvtárat ennek alapján a Művelődésügyi Minisztérium III. osztályú tudományos könyvtárrá minősítette, a Pannonhalmi Főapátsági, az Esztergomi és a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárral együtt.²⁹

Iványi Sándor három évtizedig volt a könyvtár vezetője. Sokszor heroikus tevékenysége révén az állomány jelentős részének feldolgozása elkészült. Így feltárta a csillagászati különgyűjteményt,³⁰ a Régi Magyar Könyvek állományát, elkészítette a kéziratkatalógust, amely 1986-ban megjelent nyomtatásban, valamint több mint száz periodika helyrajzi és betűrendi cédulakatalógusát is.

Utódja Antalóczi Lajos lett, aki ezt megelőzően segédkönyvtárosként dolgozott a Főegyházmezei Könyvtárban. Ezzel párhuzamosan, 1982-től az egri Kisboldogasszony-plébánián szolgált plébánosként. Antalóczi folytatta elődje megkezdett munkáját, igen nagy terhet véve ezzel vállára. A régi könyvtártermeket ekkor még mindig a főiskola használta tornatermeként. A könyvtár változatlanul helyhiánnyal küzdött, és fogadni kellett Iványi Sándor mintegy 5-6 ezer kötetes hagyatékát, valamint Czapik Gyula (1887–1956) és Kádár László Gábor (1927–1989) érsekek, Mészáros Lajos (1915–1987) káptalani helynök, Pákozdy József (1912–1979) kanonok és Bíró Lajos (1918–1978) plébános hagyatékait is, de ezek tárolását nem tudták megoldani, illetve néhány ezer aprónyomtatvány és a helytörténeti állomány feltárását is el kellett végezni. Nagy lépés volt az is, hogy a Művelődési Minisztérium támogatása révén főállású könyvtáros alkalmazására is lehetősége volt az intézménynek. Németországi kapcsolatai révén a rottenburgi egyházmezeje ajándékként sikerült fénymásoló

²⁷ EFL 877/1977. *Pro memoria*. Eger, 1977. május 12.

²⁸ EFKT irattára 1982/2. *Az Egri Főegyházmezei Könyvtár tudományos könyvtári minősítését kérő és indokló pályázat*, 1982. január 15.

²⁹ EFKT irattára 1982/10. *A Főegyházmezei Könyvtár tudományos könyvtári (besorolást) minősítést kapott*, 1982. május 7.

³⁰ A különgyűjtemény 1800 előtti anyagának összetétele néhány évvel ezelőtt elemzésre került: CSORBA, E. – NAGY, A. – UJFALUDI, L., *Eszterházy Károly egri püspök könyvtárának csillagászati könyvei*, in *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről*, szerk. DINNYÉS, P. – NAGY, A., Líceum Kiadó, Eger 2020, 95–111. (Eszterházy Károly püspök és kora 1.)

és katalóguscédula-sokszorosító gépet is beszereznie a könyvtárnak. A technikai fejlődés elősegítése mellett ekkor a könyvtár anyagi helyzetét segítő, a turistaforgalom számára képeslapokat és könyvtártörténeti kiadványokat is kiadtak. Egyéni támogatók is voltak szép számmal, közülük kiemelkedik Pesti László (1939–2013), a budapesti Múzeum-kert, majd később a Népliget kertésze, aki több évtizeden keresztül nemcsak könyvajándékokkal, hanem anyagilag is támogatta a könyvtárat.³¹



1. kép: Az egeri Főegyházmegyei Könyvtár raktárterme. 2023. (Fotó: Balogh Ferenc)

1989-ben Antalóczi Lajos beadvánnyal fordult Glatz Ferenchez, az akkori művelődésügyi miniszterhez: „*Beadványom célja: több évtizedes próbálkozás után az egeri Főegyházmegyei Könyvtár szeretné visszakapni a tulajdonát képező, az államosítás alól miniszteri rendelkezéssel kivont termeit.*” A beadványhoz mellékelte Seregély István érsek támogató sorait is.³² Ennek köszönhetően még ebben az évben megszületett az a minisztériumi határozat, melynek révén a Főegyházmegyei Könyvtár visszakapta helyiségeit. Az egeri tanárképző főiskola igazgatói irodájában, ebben az ügyben tartott megbeszélésen az egyházmegye kérése az volt, hogy a termék könyvtári célokra használható állapotban kerüljenek átadásra. Nem sokkal ezután sor került a termék könyvtári célra történő visszaállítására, és az intézmény fejlesztésével kapcsolatban a státusz bővítést és az energiaellátás megoldását is sikerült elérni.³³

Végül 1990-ben, abban az évben, amikor az egeri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola felvette Eszterházy Károly nevét,³⁴ a felújítási munkálatok megtörténtével, a könyvtár is

³¹ ANTALÓCZI, L., *Az egeri Főegyházmegyei Könyvtár története 1793–1989*, Eger 1989, 53.

³² EFKT irattára, 1989/30. *Terem visszaadás ügye*, 1989.

³³ EFKT irattára, 1990/12 *Termék visszaadása és megnyitása, Kérések, Köszönetek, Statisztikai ügyek*, 1990.

³⁴ *A Minisztertanács 1048/1990. (III.21.) MT határozata a főiskolákról*, in *Magyar Közlöny* 1990.03.21., 24. szám, 510.

visszaköltözhetett régi helyére.³⁵ A két intézmény közös ünnepségének keretében nyitották meg az Eszterházy által alapított bibliotéka régi-új termeit. Ezután a barokk terem részleges felújítása és világításának modernizálása is megtörtént, folytatódott a könyvtár állományának szakszerű feltárása, a papíralapú katalóguscédulák mellett a számítógépes feldolgozásuk is megkezdődött az ORBIS rendszerben.

A Főegyházmezei Könyvtár gyűjteménye 1993-ban, a bicentenárium évében mintegy 130-140 000 kötetből állt: a régikönyves állomány zöme a barokk teremben és annak oldaltermeiben, az új raktárhelyiségben pedig főleg a modern könyves állomány volt megtalálható.

A rendszerváltást követően a könyvtár működése dinamikus fejlődésnek indult, és szakmai kapcsolatainak építését is megkezdte. Antalóczi Lajos munkáját 1991-ben Szabó Ervin-emlékéremmel ismerték el.³⁶ Szintén ennek a folyamatnak a részeként 1994-ben az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének, mely a rendszerváltozás után alakult civil szervezetek közül az elsők között jött létre, egyik alapító tagja volt az egri Főegyházmezei Könyvtár. Az egyesülés ökumenikus szakmai szervezet, melyben nem egyéni, hanem intézményi tagság van. Az egyesülés 2000-ben Antalóczi Lajost választotta elnökévé.³⁷ Sajnos megbízatását csak rövid ideig tudta ellátni súlyosbodó betegsége miatt, és még az év decemberében elhunyt.

Utódja Mikolai Vince lett, aki 2001-től 2003-ig vezette a könyvtárat, amikor a folyóiratok elhelyezésére, valamint a plébániákról és egyéb helyekről származó dokumentumok raktározására a Líceum földszintjén kapott újabb helyiségek kialakítása is megtörtént. 2003-tól Löffler Erzsébet az Érseki Gyűjteményi Központ vezetése mellett vette át a könyvtár irányítását, aki az első világi vezető volt a könyvtár életében. Jelen sorok szerzője 2016-tól vezeti az intézményt.

A könyvtár jelentősége napjainkban

Jelenleg a könyvtár a tékázott folyóiratokat is számolva mintegy 175.000 kötettel rendelkezik. Ezek között található 34 középkori kódex és 100 ősnymtatvány is. Számos *vetustissima* (16. században készült nyomtatvány), megtalálható a könyvtár állományában, közülük 1555 antikva. Ezeknek a száma még változhat, hiszen pontos számadatot csak a teljes feldolgozás után lehet remélni.

Az 1850 utáni állomány számítógépes feldolgozottsága csaknem 100%-os, a barokk terem állományának mintegy 75%-a szerepel a könyvtár adatbázisában. A könyvtár

³⁵ ANTALÓCZI, L., *A kétszáz éves egri Főegyházmezei Könyvtár története (1793–1993)*, in *Kétszáz éves az egri Főegyházmezei Könyvtár 1793–1993, Emlékkönyv*, szerk. ANTALÓCZI, L., Főegyházmezei Könyvtár, Eger 1993, 54.

³⁶ *Kitüntetett könyvtárosok névtára* in *Könyvtári Figyelő* 10 (46) (2000/Különszám).

³⁷ NÉVTÁR 2001. *Pannonhalma: Egyházi Könyvtárak Egyesülése*, 2001, 4.

honlapjáról elérhető online katalógusban és az egyházi könyvtárak internetes adatbázisában, az UNITAS-ban ezek mindegyike elérhető. A könyvtár által használt integrált könyvtári rendszer az e-Corvina.



2. kép: Az egri Főegyházmegyei Könyvtár barokk terme. 2023. (Fotó: Balogh Ferenc)

Az intézmény gyűjtőkörébe tartoznak a teológia, a filozófia, a történettudomány, a néprajztudomány, a nyelvészet, a művészettörténet és segédtudományaik irodalmához tartozó könyvek, kézikönyvek, szakkönyvek és folyóiratok.

A könyvtár éves gyarapodása mintegy 500-1000 kötet körüli, amely még alkalmanként kiegészül ajándékokból és hagyatékokból. Fenntartója az Érseki Vagyongkezelő Központ. Kiszolgálja az egyházmegye papságát, teológusait és híveit, az egyetem oktatóit és hallgatóit, továbbá a hazai és külföldi tudományos élet kutatóit egyaránt.

Szakmai kapcsolatok tekintetében továbbra is fontos szereppel bír az Egyházi Könyvtárak Egyesülése, melynek az intézmény jelenlegi vezetője elnökségi tagja. A legszorosabb partneri kapcsolatot hosszú ideje a Tittel Pál Könyvtárral, a Főegyházmegyei Levéltárral és az Egri Érseki Palota Turisztikai és Látogatóközponttal ápolnak, ennek eredményeképpen közös pályázati projekteket, szakmai és kulturális programokat, kiállításokat valósítottak már meg. Ezek között országos rendezvényeket is, mint az Ünnepi Könyvhét, a Múzeumok Éjszakája vagy az Ars Sacra Fesztivál programjai. Az intézmény barokk terme jelentős, mintegy 20.000 főt számláló turisztikai forgalmat bonyolít évente.

A fenntartó támogatása és pályázatok révén mind a gyarapítás, mind az állományvédelmi tevékenység folyamatosan biztosított. Utóbbi az egyes gyűjteményrészek és az egyedi kötetek tekintetében is.

A digitalizálási tevékenység is jelentős, a helytörténészek és egyéb kutatók által leginkább keresett művek és a kiemelten védett állomány számos dokumentuma lett ilyen módon archiválva. Jelenleg ezek online szolgáltatásának lehetőségein dolgoznak.

Dr. Ternyák Csaba a könyvtár honlapján található érseki köszöntőjében így írt az intézmény küldetéséről: *„Amikor az ember belép egy könyvtárba, úgy érzi a tudás templomába lépett, hiszen a könyv a kultúra egyik legfontosabb hordozója, őrzője. A könyvtárban az ember és a könyv talál egymásra. Egy könyvtár mérete, minősége és szépsége a fenntartó intézmény kultúra és tudomány iránti elkötelezettségét mutatja. Egy nagy könyvtár lehet alapja egy nagy egyetemnek. Egy egyházi könyvtár pedig már a létevel arról tanúskodik, hogy az igazi tudomány ugyanúgy nem fél a hittől, miként a mély hit sem tart a tudománytól. Kölcsonösen elismerik ugyanis egymás illetékességét a saját területükön, mégis egymásra vannak utalva, mert »a tudomány, vallás nélkül sánta, a vallás pedig tudomány nélkül vak« (Albert Einstein).*

Amikor Eszterházy Károly egri püspök folytatta elődei egyetem alapítási terveit, a Líceum megépítése után első feladatának tartotta egy egyetemhez méltó könyvtár létrehozását benne. A tervezett négy kar igényeinek megfelelően a teológia, a filozófia, a jogtudomány és az orvostudomány területéről könyveket vásároltatott szerte Európában.

E kiváló alapító főpap 250 év távlatából azt üzeni a mai látogatóknak, hogy érdemes minden munkánkat olyan igényesen, lelkesen és jövőbe tekintően végezni, mint azt ő is tette azokkal a segítőkivel együtt, akik maradandót alkottak az egri Főegyházmegyei Könyvtár létrehozásával.

Azt kívánom a látogatónak, hogy e falak között ráhangolódjon a tudomány, a kultúra és a hit mélyebb megismerésére és tiszteletére, mert ezen kincsek birtoklása teljesebbé és örömtelibbé teszik az életet.”³⁸

Elmondhatjuk, hogy az intézmény ma a 21. századi könyvtárak színvonalán működik. Eger kulturális életében jelentős szereppel bír, sőt határainkon túl is ismerik. 2016-ban az alapító püspök álma valóra vált, hiszen a gyűjtemény egy egyetem működését szolgálhatja. 2021-től már egy katolikus egyetemét, hiszen ekkor került az Egri Főegyházmegye fenntartásába a felsőoktatási intézmény, melynek neve ma: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.

A Bibliotheca Eszterhazyana – máig eleget téve alapítója, Eszterházy Károly püspök szándékának – az egri Líceum első emeletén 1793. december 28. óta, már 230 éve áll az olvasók és a kutatók szolgálatában. Ez már önmagában is intézmény- és tudománytörténeti kuriózum a magyar művelődéstörténetben.

³⁸TERNYÁK, Cs., *Érseki köszöntő in Főegyházmegyei Könyvtár*, <https://efkt.hu/erseki-koszonto> – utolsó letöltés: 2023. szeptember 8.